

1. **TUR** (8) *sb m*

sg N tur (1). ◊ *D* turowi (1). ◊ *G a.* A tura (3). ◊ *I* turem (2). ◊ *pl N* tur(o)wie (1), [turzy]. ◊ [G tur(o)w. ◊ I turmi.]

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XIX w.

zool. Bos primigenius; dziko żyjący ssak z rodziny wołowatych (Bovidae), w Polsce od XV w. pod ochroną króla, wymarły w XVII w.; bos sylvestris Cn (8) : [Jest tam przy tej wsi łąk wiele, które dla turów sprzątają [...], ale roku 1563 zostało go [tj. siana] beło, co go turmi nie strawiono, brogów 8, ale roku 1564, iż beły łąki wyschłej, nie beło go, tylko brogów 13 1/2. Może go zawsze nad to, co turzy się strawią, każdy rok przedać LustrRaw 63.]

Przysłowie: A niechay kto czo chce mowij Niecziefkye rogy thurowij Ymy czo mamy to mamy Choczia czieżko czo dzwigamy RejKup t5v.

W porównaniach (2): Ale pátrzay/ ktorego iuz człowieká Pan ná tákíey bączności miewác nie raczy/ iuz ten ieft iáko bálwan przed Máyełtatem iego: [...] závždy chodzi łobyie iáko Tur potrzáfáiác porożym łwoim/ á mnima w myłli łwey iżby tákiego drugiego [...] nie było rownego iemu RejPos 228, [290].

Zwrot: »skakać (a. skoczyć) tura« = być brawurowym, nierozważnym, przeszarżo(wy)wać [szyk zmienny] (3): Bo by grozy nie było/ tá náłzá náturá. Závždy iáko z Miedźwiedziem łkakáláby turá. RejZwierz 111; RejZwierc 236v; Gdyż ták łprofnie Bóg zacny [Mars] máło był nie zginął: Lecz łye nic nie dźiwuię: bo miłość téy mocy/ Ze przed nią námężnieyłzy rycérz turá łkoczy. PudłFr 58.

a. *Przebieraniec w masce zwierzęcia i futrze, postać z pochodzenia kołędników, która miała budzić przestach (2) :*

Zwrot: »chodzić z turem« = być kołędnikiem; tu: przestraszyć z łatwością (1): A on [dworzanin] poczał kurem łtrzęfacz/ A zas lewku łrom czie łteráfz [...] Widząc one łprofnie bidło Popadłem kura za łkrzidło [...] Trzebali łwa łtrałficz kurem Mniłal bi to chodził łturem Tu łie nieborak zapłonał [...] Niewie czo rzecz czo łie włtidzi Bo kazdi będzie łim łłidzicz RejRozm 404.

Iron. (1):

Zwrot: »chodzić z turem« = obchodzić gospodarstwa pobierając daniny: Iużbych ia ták vlnął s kurem/ Ale przedłię chodzić s turem/ Day pobor/ zápláćże winę RejZwierc 234v.